
TOMASZ LISOWSKI*

Hiponimizacja polskich ekwiwalentów greckich leksemów z pola semantycznego DZIECKO w Nowym Testamencie Biblii Jakuba Wujka (1599)

W oryginalnym greckim tekście Nowego Testamentu (dalej: NT) występuje 6 leksemów rzeczownikowych (lub zsubstantywowanych przymiotników) z pola semantycznego DZIECKO. Są to następujące leksemy: *βρέφος*, *νήπιος*, *παιδίον*, *παῖς*, *τεκνίον*, *τέκνον*. Wszystkie one są nośnikami podstawowego znaczenia ‘dziecko’. Nie są one jednak synonimami całkowitymi, bowiem na ich znaczenie składają się obok semu ‘dziecko’ także semy poboczne, profilujące ich słownikową wartość semantyczną¹. Na kartach Nowego Testamentu pojawiają się one, po pierwsze, w znaczeniu podstawowym, zgodnym z ich użyciem w ówczesnych tekstach greckich: *βρέφος* — ‘dziecko, noworodek, niemowlę’; w NT o dziecku w łonie matki: ‘dzieciątko’; *νήπιος* — ‘niemowlęcy, dziecięcy, nieletni’; subst.: ‘niemowlę, dziecko’; *παιδίον* — ‘dzieciątko, dziecię, dziecko’; w NT o bardzo małym dziecku: ‘dzieciątko, dziecię, niemowlę’; o chłopcach i dziewczynkach w aspekcie wieku, w relacji do rodziców: ‘dziecko’; *παῖς* — ‘dziecko, niewolnik, sługa’; w NT ‘dziecko, chłopiec w relacji do innych ludzi’; w aspekcie wieku: ‘chłopiec, młodzieniec’; w relacji pochodzenia: ‘syn’; w aspekcie pozycji społecznej: ‘sługa, dworzanin, niewolnik’; ‘dziecko, dziewczynka, córka’; *τεκνίον* — ‘dzieciątko, dziecko’; *τέκνον* — ‘dziecko’; w NT dosł. w relacji do własnego ojca i matki: ‘dziecko’; o późniejszym potomku, o potomku w następnych pokoleniach: ‘dziecko, syn, potomek’; po drugie, w znaczeniu metaforycznym, które kreowane jest przez przekonanie, że ludzie mają

* lisowski@amu.edu.pl, doktor habilitowany profesor nadzwyczajny, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Instytut Filologii Polskiej, ul. A. Fredry 10, 61-701 Poznań.

¹ Definicje znaczeń leksemów greckich przywołuję za: Popowski 1995.

ojca nadprzyrodzonego, dawcę życia, Boga²: *παῖδιον* — o ludziach jako dzieciach Chrystusa: ‘dziecko’; *παῖς* — w relacji do Boga: ‘sługa, niewolnik’; *τέκνον* — o uczniach jakiegoś mistrza, nauczyciela, apostoła: ‘dziecko, syn’; o członkach Kościoła, tego samego plemienia, rodu: ‘dziecko’; dla zaznaczenia nie związku naturalnego, lecz duchowego z jakąś osobą ze względu na dziedziczenie jej cech i dóbr: ‘dziecko, potomek’; o wierzących: ‘dziecko (Boga)’; o dzieciach diabła: ‘dziecko, potomek’; w semityzmach: pl. *dzieci Jeruzalem*; *dzieci mądrości*; *dzieci obietnicy*; *dzieci gniewu*; *dzieci zasługujące na gniew*; *dzieci światłości*; *dzieci posłuszeństwa*; *παῖδιον* — o człowieku w aspekcie niedojrzałości lub niewinności myślenia: ‘dziecko’; po trzecie, wynikające z ich funkcji zwrotów adresatywnych kierowanych do osób dorosłych znaczenie ekspresywne wyrażające życzliwe niwelowanie dystansu, czasem służące erystycznemu *captatio benevolentiae*, zjednaniu odbiorcy i przekonaniu o słuszności racji, poglądów prezentowanych przez nadawcę; *παῖδιον* — w zwrotach do osób dorosłych jako wyraz zażyłości, życzliwości: ‘dziecko!’; *τέκνον* — ‘dziecko!’; spieszzone określenie osoby dorosłej dla wyrażenia duchowego związku z mówiącym; *τέκνον* — ‘dziecko!, synu!’; forma Voc. wyrażająca życzliwość, serdeczność³.

Wspólną cechą tych greckich leksemów bez względu na ich polaryzację znaczeniową, ujawniającą się w oryginalnym tekście Nowego Testamentu, jest ambiwalencja pod względem płci osoby, którą nazywają. Ta cecha semantyczna oryginału nie zawsze jednak jest zachowywana w polskich renesansowych przekładach nowotestamentowych, zwłaszcza tradycji katolickiej. Obserwacji tej dokonałem, analizując polskie ekwiwalenty greckich leksemów z pola semantycznego DZIECKO w arbitralnie wybranych translacjach z tamtego okresu. Uwzględniłem, po pierwsze, renesansowe przekłady tradycji katolickiej, powstałe w kontrreformacyjnym duchu potrydenckim — *Nowy Testament* Jakuba Wujka (1593)⁴ i *Biblię*

² Ujawnia się ono wielokrotnie na kartach Ewangelii, a najbardziej spektakularną jego manifestacją jest modlitwa *Ojcze nasz*, przekazana przez Ewangelię według św. Mateusza (6, 9–13) i przez Ewangelię według św. Łukasza (11, 1–4). Twierdzenie to stało się podstawą teologii chrześcijańskiej, po tym jak św. Paweł rozpowszechnił kierowane do Żydów nauczanie Jezusa wśród ludów pogańskich, fundując tym samym nową religię (Widła 2003: 63).

³ W odrębnym artykule zostały zanalizowane strategie translacyjne, jakie zastosowali polscy tłumacze Nowego Testamentu tradycji protestanckiej przy przekładzie greckich leksemów *παῖδιον*, *τέκνον* oraz *τέκνον* jako form adresatywnych (Lisowski 2017: 115–125).

⁴ Potrydencki Kościół katolicki w Rzeczypospolitej zdecydował o udostępnieniu swoim wiernym nowego przekładu Pisma Świętego, które uwzględnić miało wszystkie postanowienia soborowe. Zadanie to powierzono jezuitcie, księdzu Jakubowi Wujkowi, wybitnie utalentowanemu filologowi. Pierwszym owocem jego pracy translatorskiej był wydany w 1593 roku Nowy Testament. Edycja zaopatrzona została w solidny aparat krytyczny tekstu, z uwzględnieniem alternatywnych lekcji oryginału greckiego, choć podstawą przekładu

Jakuba Wujka (1599)⁵, dla których podstawą przekładu była łacińska *Wulgata*, po drugie, przekłady tradycji protestanckiej — *Biblię brzeską* (1563)⁶, *Biblię gdańską* (1632)⁷ w przekładzie Daniela Mikołajewskiego, w powstawaniu których tłumacze kierowali się protestancką zasadą doktrynalną *sola Scriptura*, dążąc do możliwie najwierniejszego oddania w języku polskim sensu tekstu oryginalnego (Lisowski 2010: 13–16), jakim jest grecki *Textus Receptus*⁸. Obserwacja zgromadzonego w ten sposób rejestru polskich ekwiwalentów pozwala stwierdzić, że sporadycznie w wypadku uwzględnianych przekładów tradycji protestanckiej i stosunkowo często w wypadku przekładów Jakuba Wujka (lub w wypadku *Biblii* z 1599 roku Jakuba Wujka i/lub komisji cenzorskiej⁹) jako ekwiwalenty greckich leksemów z pola semantycznego DZIECKO wystąpiły leksemy semantycznie hiponimiczne

była łacińska *Wulgata* (Kossowska 1968: 330). Korzystam ze skanu egzemplarza z 1593 roku, przechowywanego w Bibliotece Uniwersyteckiej UAM w Poznaniu pod sygnaturą SD 391 II; dalej posługiwać się będę skrótem NTWuj.

⁵ *Biblia, to jest Księgi Starego i Nowego Testamentu, według łacińskiego przekładu starego, w Kościele powszechnym przyjętego, na polski język znowu z pilnością przełożone, z dokładaniem tekstu żydowskiego i greckiego i z wykładaniem katolickim trudniejszych miejsc do obrony wiary świętej powszechnej przeciw kacerztwom tych czasów należących [...]*, przekł. J. Wujek, Kraków 1599. Korzystam ze skanu egzemplarza przechowywanego w Bibliotece Uniwersyteckiej UAM w Poznaniu pod sygnaturą SD 9018 III; dalej posługiwać się będę skrótem: BWuj.

⁶ *Biblia brzeska* to pierwszy pełny polski protestancki przekład Pisma Świętego opublikowany drukiem w 1563 roku. Został on zredagowany w środowisku kalwińskim przez grupę tłumaczy skupionych wokół szkoły kalwińskiej w Pińczowie, którego pracę koordynował Grzegorz Orszak. Zespół tłumaczy, którego konsultantami byli dwaj Francuzi, przybyli do Pińczowa ze Szwajcarii, Piotr Statorius i Jan Thénaud z Bourges, zastosował w swojej pracy translacyjnej najnowszą ówczesnie metodę przekładu polegającą na zgodności co do sensu, a nie co do słowa (Czerniatowicz 1969: 13; Frick 2001: 1661, 1679–1680; Kwilecka 2001: 1533; Kwilecka 2003: 173–176). Korzystam z wydania fototypicznego — *Brester Bibel* 1563, oprac. H. Rothe, F. Scholz, Paderborn–München–Wien–Zürich 2001; dalej posługiwać się będę skrótem: BBrz.

⁷ *Biblia gdańska* w przekładzie Daniela Mikołajewskiego, choć w zamierzeniu zleceńodawców — zwierzchników Kościoła reformowanego — miała być tylko krytyczną redakcją BBrz (Sipayłło 1934: 146; Kossowska 1969: 55, 95–96, 89–95; Kwilecka 2003: 345–346), w rzeczywistości wykazuje duży stopień oryginalności, między innymi na płaszczyźnie leksykalnej (Lisowski 2010: 168). Korzystam z pierwodruku — *Biblia Święta, to jest Księgi Starego i Nowego Przymierza z żydowskiego i greckiego języka na polski pilnie i wiernie przetłumaczone*, przekł. D. Mikołajewski, Gdańsk 1632; dalej posługiwać się będę skrótem: BGd.

⁸ Tekst grecki przytaczam za: Popowski, Wojciechowski 1995; dalej posługiwać się będę skrótem: GPNT.

⁹ Nowa aprobowana przez Kościół katolicki edycja całości Biblii ukazała się w 1599 roku, w dwa lata po śmierci Jakuba Wujka. Jego przekład został gruntownie przejrany i w wielu miejscach poprawiony przez jezuicką komisję cenzorską. W jej skład wchodził: Justus Rab, Stanisław Grodzicki, Jan Brant, Marcin Łaszcz, Adrian Radzimiński (Kossowska 1968: 334–335).

wobec leksemów oryginalnych. Ich polskie znaczenie wskazuje bowiem na płeć desygnatu. Ich pojawienie się w analizowanych tekstach ma dwojake uzasadnienie. Po pierwsze, są one, jak można przypuszczać, ekwiwalentami występujących w *Wulgacie* łacińskich leksemów wskazujących na płeć — tak jest zapewne w wypadku przekładów Jakuba Wujka. Po drugie, semantyczny kontekst konkretnego fragmentu narracji nowotestamentowej wskazuje na płeć osoby, w greckim tekście oryginalnym określanej jednym z leksemów ambiwalentnych pod względem płci (tak jest zarówno w przekładach Jakuba Wujka, jak i tradycji protestanckiej¹⁰).

Celem tej analizy jest ocena zakresu odstępstw od ambiwalencji co do płci ujawniającej się w greckich leksemach z pola semantycznego DZIECKO w ich nowotestamentowych spolaryzowanych kontekstowo wartościach semantycznych w *Biblii* Jakuba Wujka z 1599 roku. Scharakteryzowany tu zostanie także ewentualny wpływ tego rodzaju zmian semantycznych na wydźwięk przekazu biblijnego, oceniany wyłącznie z punktu widzenia lingwistycznego. Analiza będzie zatem dotyczyć tej wersji przekładu Wujka, która została ostatecznie uznana za wersję kanoniczną przez polski Kościół katolicki¹¹, i jako taka wykorzystywana była w liturgii Kościoła

¹⁰ Przykładem tego typu użyć ekwiwalentów hiponimicznych może być opowieść o uzdrowieniu dziewczynki w Ewangelii wg św. Mateusza i Ewangelii wg św. Łukasza. We wcześniejszej partii narracji grecki tekst wskazuje na płeć dziecka. Dlatego też polscy tłumacze protestanccy decydują się ją zachować, także przekładając na polski ambiwalentny pod względem płci grecki leksem *παιδίον*, co też uczynił św. Hieronim. Nie można jednak wykluczyć, że w tych wypadkach tłumacze protestanccy podążali za wzorem *Wulgaty*, np. Mk 5, 39 *dzieweczka BWuj, BBrz, BGd — GPNT* „καὶ εἰσελθὼν λέγει αὐτοῖς τί θορυβεῖσθε καὶ κλαίετε τὸ **παιδίον** οὐκ ἀπέθανεν ἀλλὰ καθεύδει”; *Vulg* „et ingressus ait eis quid turbamini et ploratis **puella** non est mortua sed dormit”; *BWuj* „Wszedłszy tedy, rzekł im: Przecz zgiełk czynicie i płaczecie? nie umarłać **dzieweczka**, ale śpi”; *BBrz* „I wszedłszy rzekł im: Przeczże płaczecie a sobą trwożycie? **Dzieweczka** ta nie umarła, ale zasnęła”; *BGd* „Wszedłszy tedy, rzekł im: Przecz zgiełk czynicie i płaczecie? nie umarłać **dzieweczka**, ale śpi”.

Podobnie: Mk 5, 40a, b *dzieweczka BWuj, BBrz, BGd*; Mk 5, 41 *dzieweczka BWuj, BGd*; ona *BBrz*; Łk 8, 51; Łk 8, 54 *dzieweczka BWuj, BBrz, BGd*; a także Mk 9, 24 *młodzieniec BGd — dziecię BBrz, BWuj — GPNT* „καὶ εὐθὺς κράξας ὁ πατήρ τοῦ **παιδίου** μετὰ δακρύων ἔλεγεν Πιστεύω· κύριε βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ”; *Vulg* „et continuo exclamans pater **pueri** cum lacrimis aiebat credo adiuva incredulitatem meam”; *BGd* „A zarazem zawoławszy ojciec onego **młodzieńca**, ze łzami rzekł: Wierzę, Panie! ty ratuj niedowiarstwa mego”; czy jako odpowiednik gr. *παῖς* Dz 20, 12 *młodzieniec BWuj, BBrz, BGd; GPNT* „ἤγαγον δὲ τὸν **παῖδα** ζῶντα καὶ παρεκλήθησαν οὐ μετρίως”; *Vulg* „adduxerunt autem **puerum** viventem et consolati sunt non minime”; *BWuj* „A przywieśli **młodzieńca** żywego, i byli nie pomału pocieszeni”; *BBrz* „Przywieśli też i **młodzieńca** żywego i byli niepomału pocieszeni”; *BGd* „I przywieśli onego **młodzieńca** żywego, i byli nader ucieszeni”.

¹¹ Przekład z 1599 roku został zalecony wszystkim wiernym Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej przez prymasa Stanisława Karnkowskiego, który pod groźbą ekskomuniki zakazał czytania przekładów protestanckich. W praktyce jednak ze względu na ograniczenia w dostępie wiernych do tekstu Biblii, przekład ten udostępniany był katolikom

aż do przełomu lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku (Pietkiewicz 2004: 103–115). Pozostałe uwzględniane w tej analizie przekłady (w tym też *NTWuj* z 1593 roku) wykorzystane zostały jako tło porównawcze.

Prowadząc tę analizę, mam na względzie fakt, iż tłumaczy polskich renesansowych edycji nowotestamentowych dzielił od tekstu oryginału nie tylko dystans czasowy czy odmienność języków, ale także i może przede wszystkim odmienność kultur — tej, w której powstawał oryginalny tekst, i tej, w której powstawało tłumaczenie¹². Na ten schemat uwarunkowań wpływających na kształt przekładu nakłada się ponadto jeszcze stosunek do tekstu oryginału greckiego. Dla tłumaczy protestanckich, pracujących zgodnie z doktrynalną zasadą *sola Scriptura*, był on podstawą przekładu (Metzger, Ehrman 2005: 145–151) i źródłem semantycznych dociekań (Lisowski 2010: 431–446). Natomiast dla tłumaczy katolickich, w tym dla Jakuba Wujka, zgodnie z tradycją eklezjalną, a od czasów Soboru Trydenckiego (1545–1563) zgodnie z nakazem instytucjonalnym Kościoła rzymskiego, podstawą tłumaczenia była *Wulgata*, przekład łaciński Biblii dokonany przez św. Hieronima, po Soborze Trydenckim w wersji zrewidowanej, znanej pod nazwą *Wulgaty klementyńskiej*¹³ (1592) — właśnie ta wersja miała być tekstem wyjściowym dla przekładu z 1599 roku (Smereka 1966: XII–XVI; Czerniatowicz 1969: 98). Mimo to Jakub Wujek na pewno posiłkował się w swojej pracy translacyjnej tekstem greckiego oryginału¹⁴.

Analizowane leksemy greckie z pola semantycznego DZIECKO w przytoczonych tu znaczeniach w tekście Nowego Testamentu wystąpiły łącznie 191 razy. Ich polskimi ekwiwalentami w uwzględnianych tu przekładach renesansowych są najczęściej leksemy ambiwalentne pod względem płci, a więc semantycznie bliskie znaczeniu leksemów oryginalnych¹⁵.

wyłącznie we fragmentach czytań mszalnych (Kossowska 1968: 347–360). Warto zauważyć, że *Biblia* Wujka, jak się okazało w końcu XIX wieku (1898), *de facto* nie miała aprobaty Stolicy Apostolskiej (Pietkiewicz 2004: 47–48).

¹² Na stopień przekładalności wpływają niewątpliwie: dystans czasowy, jaki dzieli przekład od oryginału, dystans języka oryginału wobec języka przekładu oraz dystans między kulturą, w której powstał oryginał, a kulturą, w której powstaje przekład (Krzysztofiak 1999: 71).

¹³ Korzystam z wydania *Biblia Sacra Latina ex Biblia Sacra Vulgatae Editionis Sixti V. et Clementis VIII*, Bagster, London 1977, dalej posługuję się skrótem: *Vulg.*

¹⁴ Wujek pisał we wstępie do *Biblii* z 1599 r.: „Acz tedy łaciński tekst pospolity jako pewniejszy i w Kościele zwyczajny i doświadczony tu masz przełożony. Wszakże i żydowskiego tekstu w Starym, i greckiego w Nowym Testamencie nie opuszczono, a to tym sposobem, iż gdziekolwiek w żydowskim abo w greckim tekście jaka znaczna rozność się znajduje, to tu wszędy [...] na brzegu położone”.

¹⁵ Ich wartość semantyczną ustalam na podstawie definicji zawartych w SPXVI. Genezę oraz dziejom polskich leksemów zawierających ps. rdzeń **dětъ* poświęcił artykuł Bogdan Walczak (Walczak 2017: 339–346).

Wymienić tu należy: *βρέφος* — *dziateczki*¹⁶, *dziatki*¹⁷, *dzieci*¹⁸, *dzieciątko*¹⁹, *dziecię*²⁰; *νήπιος* — *dziateczki, dziatki, dzieciątko, niemowlę*²¹; *παιδίον* — *dziatki, dziecię, dzieci, dzieciątko, niemowiętko*²², *niemowlętko*²³; *παῖς* — *dziatki, dzieci, dzieciątko, dziecię; τέκνιον* — *dziateczki, dziatki; τέκνον* — *dziatki, dzieci, dziecinny*²⁴, *nasienie*²⁵, *potomstwo*²⁶.

Polskie hiponimiczne ekwiwalenty greckich leksemów z pola semantycznego DZIECKO w *BWuj* poza wskazanymi wcześniej przykładami uzasadnionymi kontekstowo ujawniają sem 'płeć męska'. Reprezentowane są w *BWuj* następującymi leksemami²⁷:

Ekwiwalenty gr. *παιδίον*

- a) *παιδίον* 'dzieciątko, dziecię, dziecko'; w NT o bardzo małym dziecku: 'dzieciątko, dziecię, niemowlę'; o chłopcach i dziewczynkach w aspekcie wieku, w relacji do rodziców: 'dziecko'

¹⁶ Dem. od *dziatki*, niekiedy w funkcji hipokorystycznej; 1) 'synowie lub córki w stosunku do swoich rodziców, potomstwo pierwszego stopnia'; przen. a) 'ludzie wierni jako synowie Boży'; b) 'uczniowie w stosunku do mistrza (apostołowie wobec Chrystusa i wierni wobec apostołów)'; 2) 'osoby małoletnie, chłopcy lub dziewczęta, niemowlęta' (SPXVI: hasło *dziateczki*).

¹⁷ Dem. od *dzieci*, niekiedy w funkcji hipokorystycznej; 1) 'synowie lub córki w stosunku do swoich rodziców bez względu na wiek, potomstwo pierwszego stopnia'; przen. a) 'ludzie wierni jako synowie Boży'; b) 'uczniowie w stosunku do mistrza, lub poddani w stosunku do zwierzchności, zwłaszcza duchownej'; 2) 'osoby małoletnie, chłopcy lub dziewczęta'; przen. 'serdeczny, poufały zwrot do ludzi dorosłych' (SPXVI: hasło *dziatki*).

¹⁸ 1) 'Synowie lub córki w stosunku do swoich rodziców bez względu na wiek, potomstwo pierwszego stopnia'; przen. a) 'wierni jako dzieci Boga Ojca i wyznawcy Chrystusa i Kościoła lub niewierni jako dzieci szatana'; b) 'podwładni'; a. 'potomstwo w ogóle (nie tylko pierwszego stopnia) [czyje]'; 2) 'osoby małoletnie, niedorośle, chłopcy lub dziewczęta' (SPXVI: hasło *dzieci*).

¹⁹ Dem. od *dziecię* 'nieletni, potomek'; 'małe dziecię, noworodek, niemowlę' lub w funkcji hipokor.; a. o Chrystusie zwłaszcza zaraz po urodzeniu (SPXVI: hasło *dzieciątko*).

²⁰ 1) 'Syn lub córka względem swoich rodziców, potomek pierwszego stopnia'; 2) 'nieletni, noworodek, niemowlę' (SPXVI: hasło *dziecię*).

²¹ 'Małe dziecko jeszcze nieumiejące mówić (też płód)' (SPXVI: hasło *niemowlę*).

²² Dem. od *niemowlę*; z neutralizacją funkcji deminutywnej (SPXVI: hasło *niemowiętko*).

²³ Por. *niemowiętko* (SPXVI: hasło *niemowlętko*).

²⁴ Przymiotnik od *dziecina*; 'właściwy dziecku, należący do dziecka, przeznaczony dla dziecka' (SPXVI: hasło *dziecinny*).

²⁵ 'Potomstwo, ród, pokolenie; ludzie, ludzkość' (SPXVI: hasło *nasienie*).

²⁶ 'Dzieci, wnuki, następne pokolenie (w prostej linii od kogoś), ród' (SPXVI: hasło *potomstwo*).

²⁷ Nie wszystkie greckie leksemy z pola semantycznego DZIECKO i nie wszystkie ich kontekstowe znaczenia, zaświadczone przez słowniki biblijne (np. Popowski 1995), podlegają w *BWuj* przesunięciu hiponimicznemu. Uwidacznia się to w prezentowanym tu przeglądzie.

- *chłopię*²⁸ NTWuj, BWuj — *puer Vulg* — *działki BBrz, BGd* (Mt 11, 16)²⁹

GPNT Τίνοι δὲ ὁμοιώσω τὴν γενεὰν ταύτην ὁμοία ἐστὶν **παιδαριοῖς** ἐν ἀγοραῖς καθημένοις καὶ προσφωνοῦσιν τοῖς ἐταίροις αὐτῶν; *Vulg* cui autem similem aestimabo generationem istam similis est **pueris** sedentibus in foro qui clamantes coequalibus; *BWuj* A komuż podobnym uczynię ten rodzaj? Podobny jest **chłopiętam** siedzącym na rynku: wołając rowiennikom; *BBrz* Ale komu przypodobam ten rodzaj? Podobny jest **działkom**, które siedzą na rynkach i wołają ku towarzyszom swoim; *BGd* Ale komuż przypodobam ten naród? podobny jest **działkom**, które siedzą na rynkach, i wołają na towarzysze swoje.

- *syn NTWuj, BWuj, BBrz* — *filius Vulg* — *dziecię BGd* (J 4, 49)

GPNT λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλικὸς Κύριε κατὰβηθι πρὶν ἀποθανεῖν τὸ **παιδίον** μου; *Vulg* dicit ad eum regulus Domine descende priusquam moriatur **filius** meus; *BWuj* Rzekł do niego krolík: Panie, zastąp pierwej niż umrze **syn** moj; *BBrz* Ale mu powiedział on krolewski dworzanin: Panie! Wstąp pirwej niż umrze **syn** moj; *BGd* Rzekł mu on krolewski dworzanin: Panie! zstąp pierwej niż umrze **dziecię** moje.

- *synowski NTWuj, BWuj* — *puer Vulg* — *działki BBrz, dziecinny BGd* (Mk 7, 28)

GPNT ἡ δὲ ἀπεκρίθη καὶ λέγει αὐτῷ Ναί, Κύριε καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ὑποκάτω τῆς τραπέζης ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψυχίων τῶν **παιδίων**; *Vulg* at illa respondit et dicit ei utique Domine nam et catelli sub mensa comedunt de micis **puerorum**; *BWuj* A ona odpowiedziała, i rzekła mu: Takci Panie: bo i szczenięta jadają pod stołem odrobiny **synowskie**; *BBrz* Na to mu ona odpowiedziała mówiąc: Takci jest, Panie! Aleć i szczeniętka jadają pod stołem odrobiny **dziatek**; *BGd* A ona odpowiedziała i rzekła mu: Tak jest, Panie! Wszakże i szczenięta jadają pod stołem z odrobin **dziecinnych**.

b) *παιδίον* — w zwrotach do osób dorosłych jako wyraz zażyłości, życzliwości: 'dziecko!'

- *synaczek NTWuj, BWuj* — *filius Vulg* — *dziateczki BBrz, BGd* (1J 2, 18)³⁰

GPNT **Παιδία** ἐσχάτη ὥρα ἐστὶν καὶ καθὼς ἠκούσατε ὅτι ὁ ἀντίχριστος ἔρχεται καὶ νῦν ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνασιν ὅθεν γινώσκομεν ὅτι ἐσχάτη ὥρα ἐστὶν; *Vulg* **filioli** novissima hora est et sicut audistis quia antichristus venit nunc antichristi multi facti sunt unde scimus quoniam novissima hora est; *BWuj* **Synaczkowie**, ostateczna godzina jest: a jakoście słyszeli, iż Antychryst idzie: i teraz antychrystów wiele się stało: zkąd wiemy, iż jest ostatnia godzina; *BBrz* **Dziateczki!** Jużci jest ostatni czas; a jakoście słyszeli, iż antykryst ma przyjść i teraz pełno antykrystów nastalo; stąd wiemy, iż jest ostatni czas; *BGd* **Dziateczki!** ostateczna godzina jest; a jakoście słyszeli, że Antychryst przyjsć ma, i teraz wiele antychrystów powstało; stąd wiemy, iż jest ostateczna godzina.

²⁸ Dem. od *χλόπ* 'mężczyzna'; 1) 'młody chłopiec, dziecko płci męskiej, pacholę; syn'; 2) 'pacholę służebne; młody dworzanin, paż, giermek' (SPXVI: hasło *chłopię*).

²⁹ Także *chłopię* NTWuj, BWuj — *puer Vulg* — *dzieci BBrz, BGd* (Łk 7, 32).

³⁰ Także *synaczek* NTWuj, BWuj, BBrz — *filius Vulg* — *dziateczki BGd* (1J 3, 7).

Ekwiwalenty gr. *παῖς*

- a) 'dziecko, niewolnik, sługa'; w NT 'dziecko, chłopiec w relacji do innych ludzi'; w aspekcie wieku: 'chłopiec, młodzieniec'; w relacji pochodzenia: 'syn'

- *pacholę*³¹ NTWuj, BWuj, *młodzieniec*³² BGd — *puer* Vulg — *dziecię* BBrz (Mt 17, 18)

GPNT καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς καὶ ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ τὸ δαιμόνιον καὶ ἔθεραπεύθη ὁ **παῖς** ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης; *Vulg* et increpavit ei Iesus et exiit ab eo daemonium et curatus est **puer** ex illa hora; *BWuj* sfukał go Jezus, a wyszedł od niego czart, i uzdrowione jest **pacholę** od onej godziny; *BBrz* I sfukał go Jezus, a wyszedł z niego diabeł i uzdrowione jest **dziecię** od onej godziny; *BGd* I zgromił onego dyjabła Jezus; i wyszedł od niego, i uzdrowiony jest on **młodzieniec** od onejże godziny.

- *syn* NTWuj, BWuj, *BBrz* — *filius* Vulg — *dziecię* BGd (J 4, 51)

GPNT ἤδη δὲ αὐτοῦ καταβαίνοντος οἱ δοῦλοι αὐτοῦ ἀπήντησαν αὐτῷ καὶ ἀπήγγειλαν λέγοντες ὅτι ὁ **παῖς** σου ζῇ; *Vulg* iam autem eo descendente servi occurrerunt ei et nuntiaverunt dicentes quia **filius** eius viveret; *BWuj* A gdy on już zstępował, zabieźeli mu słudzy, i poznajmili mówiąc, iż **syn** jego żywie; *BBrz* I gdy już przychadzał, zabieźeli mu słudzy i poznajmili mówiąc: **Syn** twój żyw jest; *BGd* A gdy już szedł, zabieźeli mu słudzy jego i poznajmili, mówiąc: **Dziecię** twoje żyje.

Ekwiwalenty gr. *τεκνίον*

- a) 'dziecko!'; spieszczony określenie osoby dorosłej dla wyrażenia duchowego związku z mówiącym

- *synaczek* BWuj, *BBrz*, *BGd* — *filius* Vulg — *dziatki* NTWuj (J 13, 33)³³

GPNT **τεκνία** ἔτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι· ζητήσετέ με καὶ καθὼς εἶπον τοῖς Ἰουδαίοις ὅτι 'Ὅπου ὑπάγω ἐγὼ ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν καὶ ὑμῖν λέγω ἄρτι; *Vulg* **filioli** adhuc modicum vobiscum sum quaeritis me et sicut dixi Iudaeis quo ego vado vos non potestis venire et vobis dico modo; *BWuj* **Synaczkowie**, jeszcze maluczko jest z wami. Będziecie mię szukać: a jakom powiedział Żydom: gdzie ja idę, wy przyść nie możecie: i wam teraz powiadam; *BBrz* **Synaczkowie!** Jeszczeciem maluczko jest z wami, będziecie mię szukać, ale jakom powiedział Żydom: Gdzie ja idę, wy przyjdź

³¹ 1) 'Dziecko płci męskiej, chłopiec, wyrostek, młodzieniec'; 2) 'sługa, zwłaszcza młody, paż' (SPXVI: hasło *pacholę*).

³² 1) 'Młody człowiek płci męskiej, chłopiec'; 2) 'kawaler, człowiek nieżonaty'; 3) 'młody służący, pomocnik' (SPXVI: hasło *młodzieniec*).

³³ Także *synaczek* NTWuj, BWuj — *filius* Vulg — *dziatki* BBrz, BGd (1J 2, 1); *synaczek* NTWuj, BWuj — *filius* Vulg — *dziatki* BBrz, BGd (1J 2, 12); *synaczek* NTWuj, BWuj — *filius* Vulg — *dziateczki* BBrz, BGd (1J 2, 28); *synaczek* NTWuj, BWuj, BBrz — *filius* Vulg — *dziateczki* BBrz, BGd (1J 3, 7); *synaczek* NTWuj, BWuj — *filius* Vulg — *dziatki* BBrz, *dziateczki* BGd (1J 3, 18); *synaczek* NTWuj, BWuj, BBrz — *filius* Vulg — *dziateczki* BGd (1J 4, 4); *synaczek* NTWuj, BWuj — *dziateczki* BBrz, BGd (1J 5, 21).

nie możecie, także też i wam teraz powiem; *BGd Synaczkowie!* jeszcze maluczko jestem z wami; będziecie mię szukać, ale ja jakom rzekł Żydom: Gdzie ja idę, wy przyjąć nie możecie; tak i wam teraz powiadam.

Ekwiwalenty gr. τέκνον

a) τέκνον — w relacji do własnego ojca i matki: 'dziecko'; o późniejszym potomku, o potomku w następnych pokoleniach: 'dziecko, syn, potomek'

- syn NTWuj, BWuj — *filius Vulg* — *dzieci BBrz, BGd* (Mt 7, 11)³⁴

GPNT εἰ οὖν ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν πόσω μᾶλλον ὁ πατήρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν; *Vulg* si ergo vos cum sitis mali nostis bona dare **filiis** vestris quanto magis Pater vester qui in caelis est dabit bona petentibus se; *BWuj* Jeśli wy tedy, będąc złemi umiecie datki dobre dawać **synom** waszym: jakoż więcej Ociec wasz, który jest w niebiesiech, da rzeczy dobre tym, którzy go proszą?; *BBrz* Jeśli wy tedy, będąc złymi, umiecie dary dobre dawać **dzieciom** waszym, jakoż więcej Ociec wasz, który jest na niebie, da rzeczy dobre tym, którzy go proszą?; *BGd* Jeżeli wy tedy będąc złymi, umiecie dary dobre dawać **dzieciom** waszym, czemuż więcej Ojciec wasz, który jest w niebiesiech, da rzeczy dobre tym, którzy go proszą?

- *synowski NTWuj, BWuj* — *filius Vulg* — *dzieci BBrz, dziecinny BGd* (Mt 15, 26)

GPNT ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν Οὐκ ἔστιν καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων καὶ βαλεῖν τοῖς κυναρίοις; *Vulg* qui respondens ait non est bonum sumere panem **filiorum** et mittere canibus; *BWuj* Który odpowiadając, rzekł: Nie dobra jest brać chleb **synowski** a miotać psom; *BBrz* A on jej odpowiadając rzekł: Nie jest dobra rzecz brać chleb **dzieci** i miotać ji szczeniętom; *BGd* A on odpowiadając rzekł: Niedobra jest brać chleb **dziecinny**, a miotać szczeniętom.

³⁴ Także syn NTWuj, BWuj, BBrz, BGd — *filius Vulg* (Mt 2, 18); syn NTWuj, BWuj — *filius Vulg* — *dzieci BBrz, BGd* (Mt 10, 21); syn NTWuj, BWuj — *filius Vulg* — *dzieci BBrz, BGd* (Mt 19, 29); syn BWuj — *filius Vulg* — *dziatki BBrz, NTWuj, dzieci BGd* (Mt 22, 24); syn NTWuj, BWuj, BBrz — *filius Vulg* — *dziatki BGd* (Mt 27, 25); syn NTWuj, BWuj, BBrz — *filius Vulg* — *BGd dzieci* (Mk 7, 27a); syn NTWuj, BWuj — *filius Vulg* — *BBrz, BGd dzieci* (Mk 7, 27b); syn NTWuj, BWuj — *filius Vulg* — *BBrz, BGd syn* (Mk 15, 12a); syn — *filius Vulg* — *BBrz, NTWuj, BGd dzieci* (Mk 15, 12b); syn NTWuj, BWuj — *filius Vulg* — *potomstwo BBrz, BGd* (Łk 1, 7); syn NTWuj BWuj, BBrz — *filius Vulg* — *dzieci BGd* (Łk 1, 17); syn NTWuj, BWuj, BBrz, BGd — *filius Vulg* (Łk 16, 25); syn BWuj — *filius* — *dziatki BBrz, NTWuj, BGd* (Łk 23, 28); syn NTWuj, BWuj, BBrz — *filius Vulg* — *dzieci BGd* (Rz 9, 8abc); syn BWuj, BBrz — *filius Vulg* — *dziatki NTWuj, BGd* (2Kor 12, 14a); syn BWuj, BBrz — *filius Vulg* — *dziatki NTWuj, BGd* (2Kor 12, 14b); syn BWuj — *filius Vulg* — *dzieci BBrz, dziatki NTWuj, BGd* (Ef 6, 1); syn BWuj — *filius Vulg* — *dzieci BBrz, dziatki NTWuj, BGd* (Ef 6, 4); syn BWuj, BBrz — *filius Vulg* — *dziatki NTWuj, BGd* (Kol 3, 20); syn BWuj — *filius Vulg* — *dziatki BBrz, dzieci NTWuj, BGd* (Kol 3, 21); syn BWuj — *filius Vulg* — *dziatki BBrz, NTWuj, BGd* (1Tes 2, 7); syn BWuj — *filius Vulg* — *dziatki BBrz, NTWuj, BGd* (1Tes 2, 11); syn BWuj — *filius Vulg* — *dzieci BBrz, NTWuj, BGd* (1Tm 5, 4); syn NTWuj, BWuj — *filius Vulg* — *dzieci BBrz, BGd* (Tyt 1, 6); syn NTWuj, BWuj, BBrz — *filius Vulg* — *dzieci BGd* (Ap 12, 5).

- b) τέκνον — o członkach Kościoła, tego samego plemienia, rodu: ‘dziecko’; dla zaznaczenia nie związku naturalnego lecz duchowego z jakąś osobą ze względu na dziedziczenie jej cech i dóbr: ‘dziecko, potomek’; o wierzących: ‘dziecko (Boga)’

- *syn BWuj, BBrz — filius Vulg — dziatki NTWuj, BGd* (1Kor 4, 14)³⁵

GPNT Οὐκ ἐντρέπων ὑμᾶς γράφω ταῦτα ἀλλ’ ὥς τέκνα μου ἀγαπητὰ νοουθετῶ; *Vulg* non ut confundam vos haec scribo sed ut **filios** meos carissimos moneo; *BWuj* Nie żebym was zawstydził to piszę, ale jako **syny** moje najmiłsze napominam; *BBrz* Nie piszę wam tych rzeczy, abych was zawstydził, ale napominam jako **syny** moje miłe; *BGd* To piszę, nie przeto, abym was zawstydził; ale jako **dziatki** moje miłe napominam.

- c) τέκνον — o wierzących: ‘dziecko (Boga)’

- *syn NTWuj, BWuj, BBrz — filius Vulg — dziatki BGd* (Rz 8, 21)³⁶

GPNT ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ; *Vulg* quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriae **filiorum** Dei; *BWuj* Bo i samo stworzenie będzie wyswobodzone z niewolstwa skażenia, na wolność chwały **synów** Bożych; *BBrz* Dla tego, iż ony będą wyswobodzone z niewolstwa skażenia, na wolność chwały **synów** Bożych; *BGd* Pod nadzieją, że i samo stworzenie będzie uwolnione z niewoli skażenia na wolność chwały **dziatek** Bożych.

- d) τέκνον — o dzieciach diabła: ‘dziecko, potomek’

- *syn NTWuj, BWuj, BBrz — filius Vulg — dzieci BGd* (1J 3, 10b)

GPNT ἐν τούτῳ φανερά ἐστὶν τὰ τέκνα τοῦ θεοῦ καὶ τὰ τέκνα τοῦ διαβόλου· πᾶς ὁ μὴ ποιῶν δικαιοσύνην οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ; *Vulg* in hoc manifesti sunt filii Dei et **filii** diaboli omnis qui non est iustus non est de Deo et qui non diligit fratrem suum; *BWuj* Przez to jawni są synowie Boży, i **synowie**

³⁵ Także *syn NTWuj, BWuj — filius Vulg — dzieci BBrz, BGd* (Mt 3, 9); *syn NTWuj, BWuj, Brz — filius Vulg — dzieci BGd* (Mk 7, 27a); *syn NTWuj, BWuj — filius Vulg — dzieci BBrz, BGd* (Mk 7, 27b); *syn NTWuj, BWuj — filius Vulg — dzieci BBrz, BGd* (Łk 3, 8); *syn NTWuj, BWuj, BBrz, BGd — filius Vulg* (J 8, 39); *syn BWuj — filius Vulg — dzieci BBrz — nasienie NTWuj — potomek* (‘dziecko czyjeś, pochodzące od kogoś w prostej linii’; SPXVI: hasło *potomek*) *BGd* (Dz 7, 5); *syn NTWuj, BWuj, BBrz — filius Vulg — dzieci BGd* (Rz 9, 8ab); *syn NTWuj, BWuj, BBrz, BGd — filius Vulg* (1Kor 4, 17); *syn NTWuj, BWuj, BBrz — filius Vulg — dziatki BGd* (2Kor 6, 13); *syn NTWuj, BWuj, BBrz — filius Vulg — dzieci BGd* (Ga 4, 31); *syn NTWuj, BWuj, BBrz, BGd — filius Vulg* (2Tm 1, 2); *syn NTWuj, BWuj, BBrz, BGd — filius Vulg* (2Tm 2, 1); *syn NTWuj, BWuj, BBrz, BGd — filius Vulg* (Tt 1, 4); *syn NTWuj, BWuj, BBrz, BGd — filius Vulg* (Flm 1, 10); *syn BWuj, BBrz — filius Vulg — dziatki NTWuj, BGd* (2J 1, 4); *syn BWuj, BBrz — filius Vulg — dzieci NTWuj, BGd* (Ap 2, 23).

³⁶ Także *syn NTWuj, BWuj, BBrz, BGd — filius Vulg* (J 1, 12); *syn NTWuj, BWuj, BBrz, BGd — filius Vulg* (J 11, 52); *syn NTWuj, BWuj — filius Vulg — dzieci BBrz, BGd* (Rz 8, 16); *syn NTWuj, BWuj, BBrz — filius Vulg — dzieci BGd* (Rz 8, 17); *syn NTWuj, BWuj, BBrz — filius Vulg — dzieci BGd* (Ef 5, 1); *syn BWuj, BBrz — filius Vulg — dziatki NTWuj, BGd* (Flp 2, 15); *syn NTWuj, BWuj, BBrz — filius Vulg — dziatki BGd* (1J 3, 1); *syn NTWuj, BWuj, BBrz — filius Vulg — dziatki BGd* (1J 3, 2); *syn NTWuj, BWuj, BBrz — filius Vulg — dziatki BGd* (1J 3, 10a); *syn NTWuj, BWuj, BBrz — filius Vulg — dziatki BGd* (1J 5, 2).

djabelscy. Wszelki, który nie jest sprawiedliwy nie jest z Boga, i który nie miłuje brata swego; *BBrz* Tym znaczni są synowie Boży i **synowie** diabłowi. Ktokolwiek nie zachowywa sprawiedliwości, nie jest ci z Boga i kto nie miłuje brata swego; *BGd* Po tem poznać dziatki Boże i **dzieci** dyjabelskie. Wszelki, który nie czyni sprawiedliwości, nie jest z Boga, i który nie miłuje brata swego.

e) τέκνον — w semityzmach: pl. *dzieci Jeruzalem; dzieci mądrości; dzieci obietnicy; dzieci gniewu; dzieci zastępujące na gniew; dzieci światłości; dzieci posłuszeństwa*

• syn *NTWuj, BWuj, BBrz* — *filius Vulg* — *dzieci BGd* (Mt 23, 37)³⁷

GPNT Ἱερουσαλὴμ Ἱερουσαλὴμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφῆτας καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν, ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου ὃν τρόπον ἐπισυνάγει ὄρνις τὰ νοσσία ἐαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας καὶ οὐκ ἠθελήσατε; *Vulg* Hierusalem Hierusalem quae occidis prophetas et lapidas eos qui ad te missi sunt quotiens volui congregare **filius** tuos quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas et noluisti; *BWuj* Jeruzalem, Jeruzalem, które zabijasz proroki, i kamienujesz te, którzy do ciebie są posłani. Ilekroć chciałem zgromadzić **syny** twoje jako kokosz kurczęta swoje pod skrzydła zgromadza, a nie chciałoś; *BBrz* Jeruzalem, Jeruzalem! Które zabijasz proroki i kamienujesz ty, którzy do ciebie są posłani, jakożem ja chciał wielekroć zgromadzić **syny** twoje, jako kokosz kurczęta swoje pod skrzydła zgromadza, a nie chcieliście!; *BGd* Jeruzalem! Jeruzalem! które zabijasz proroki, i które kamionujesz te, którzy do ciebie byli posyłani: ilekroć chciałem zgromadzić **dzieci** twoje, tak jako zgromadza kokosz kurczęta swoje pod skrzydła, a nie chcieliście?

f) τέκνον — w funkcji adresatywnej z życzliwością, serdecznością: 'dziecko, synu!'

• syn *NTWuj, BWuj, BBrz, BGd* — *filius Vulg* (Mt 9, 2)³⁸

GPNT καὶ ἰδοὺ, προσέφερον αὐτῷ παραλυτικὸν ἐπὶ κλίνης βεβλημένον καὶ ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς τὴν πίστιν αὐτῶν εἶπεν τῷ παραλυτικῷ θάρσει τέκνον ἀφέωνται σοὶ αἱ ἁμαρτίαι σου; *Vulg* et ecce offerebant ei paralyticum iacentem in lecto et videns Iesus fidem illorum dixit paralytico confide **fili** remittuntur tibi peccata tua; *BWuj* A oto przynieśli mu powietrzem ruszonego na łożu leżącego. A widząc Jezus wiarę ich, rzekł powietrzem ruszonemu: Ufaj, **synu**: odpuszczając się grzechy twoje; *BBrz* A oto ofiarowali mu powietrzem zarażonego, który leżał na łożu. A obaczywszy Jezus wiarę ich, rzekł powietrzem zarażonemu: Bądź dobrego serca, **synu**! Odpuszczone są grzechy twoje; *BGd* A oto przynieśli mu powietrzem ruszonego, na łożu leżącego. A widząc Jezus wiarę ich, rzekł powietrzem ruszonemu: Ufaj, **synu**! odpuszczone są tobie grzechy twoje.

³⁷ Także syn *NTWuj, BWuj, BBrz, BGd* — *filius Vulg* (Mt 11, 19); syn *NTWuj, BWuj, BBrz, BGd* — *filius Vulg* (Łk 7, 35); syn *BWuj, BBrz* — *filius Vulg* — *dziatki NTWuj, dzieci BGd* (Łk 19, 44); syn *NTWuj, BWuj, BBrz* — *filius Vulg* — *dzieci BGd* (Rz 9, 8c); syn *NTWuj, BWuj, BBrz* — *filius Vulg* — *dziatki BGd* (Ga 4, 25); syn *BWuj, BBrz* — *filius Vulg* — *dziatki NTWuj, BGd* (Ga 4, 28); syn *NTWuj, BWuj, BBrz* — *filius Vulg* — *dzieci BGd* (Ef 2, 3); syn *NTWuj, BWuj, BBrz* — *filius Vulg* — *dziatki BGd* (Ef 5, 8); syn *NTWuj, BWuj, BGd* — *filius Vulg* — *człowiek BBrz* (2P 2, 14).

³⁸ Także syn *NTWuj, BWuj, BBrz, BGd* — *filius Vulg* (Mk 2, 5).

Pole semantyczne DZIECKO w greckim Nowym Testamencie tworzy 6 leksemów: *βρέφος, νήπιος, παιδίον, παῖς, τεκνίον, τέκνον*. Ujawniającej się w BWuj hiponimizacji semantycznej podlegały niektóre ekwiwalenty tylko czterech z nich — *παιδίον, παῖς, τεκνίον, τέκνον*. W przekładzie św. Hieronima w kontekstach, w których w BWuj mamy przykłady zawężenia znaczeniowego ujawniającego płeć, ich podstawieniami są odpowiednio: *παιδίον* — *filius, puer*; *παῖς* — *filius, puer*; *τεκνίον* — *filius*; *τέκνον* — *filius*. Język łaciński dysponował w prawdzie leksemem ambiwaletnym ze względu na płeć dziecka — *liber* 'dziecko', ale zazwyczaj używany był on w liczbie mnogiej w znaczeniu uogólniającym 'dzieci', a tylko niekiedy w liczbie pojedynczej (Glare 2012: hasło *liber*). W praktyce, co jak można wnosić, ujawnia przekład św. Hieronima, w liczbie pojedynczej używano leksemu wskazującego na płeć dziecka (inaczej niż w oryginalnym tekście greckim). Ponadto także leksemy *filius* 'syn' i *puer* 'chłopiec' użyte w liczbie mnogiej mogły przybierać znaczenie uogólniające 'dzieci' (Glare 2012: hasło *filius, puer*). Nie można wykluczyć, że ze względu na swoje podstawowe znaczenie zarówno *filius*, jak i *puer*, mimo że użyte w liczbie mnogiej w znaczeniu uogólniającym 'dzieci', ciągle wykazywały sem 'płeć męska'. Warto zwrócić uwagę, że te właściwości semantyczne łacińskich leksemów *filius* i *puer* były znane filologowi, Jakubowi Wujkowi. W wielu kontekstach tu do tej pory nieprzytaczanych w BWuj ekwiwalentami łacińskich *filius, puer*, będących w Wulgacie podstawieniami greckich leksemów z pola semantycznego DZIECKO, są polskie leksemy ambiwaletne ze względu na płeć, np.:

a) *παιδίον* — *puer* — *dziateczki* NTWuj, BWuj (Mk 9, 36)

GPNT καὶ λαβὼν **παιδίον** ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέσῳ αὐτῶν καὶ ἐναγκαλισάμενος αὐτὸ εἶπεν αὐτοῖς; *Vulg* quisquis unum ex huiusmodi **pueris** receperit in nomine meo me recipit et quicumque me suscepit non me suscipit sed eum qui me misit; BWuj Ktożkolwiek jedno z takowych **dziateczek** przyjmie w imię moje, mnie przyjmuje: a któżkolwiek mnie przyjmuje, nie mnie przyjmuje, ale tego, który mię posłał.

b) *παῖς* — *puer* — *dzieci* NTWuj, BWuj (Mt 21, 15)

GPNT ἰδόντες δὲ οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ γραμματεῖς τὰ θαυμάσια ἃ ἐποίησεν καὶ τοὺς **παῖδας** κράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ καὶ λέγοντας Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβὶδ, ἡγανάκτησαν; *Vulg* videntes autem principes sacerdotum et scribae mirabilia quae fecit et **pueros** clamantes in templo et dicentes osanna Filio David indignati sunt; BWuj A widząc przedniejszą kapłani i Doktorowie dziwy, które czynił, i **dzieci** wołające w kościele, i mówiące, Hosanna synowi Dawidowemu: rozgniewali się.

c) *τεκνίον* — *filius* — *dziatki* NTWuj, BWuj (Ga 4, 19)

GPNT **τέκνα** μου οὓς πάλιν ὠδίνω μέχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν; *Vulg* **filioli** mei quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis; BWuj **Dziatki** moje, które zaś bolejąc rodzę, ażby był Chrystus w was wykształtowan.

d) τέκνον — *filius* — *dzieci* NTWuj, BWuj (Mt 18, 25)

GPNT μή ἔχοντος δὲ αὐτοῦ ἀποδοῦναι ἐκέλευσεν αὐτὸν ὁ κύριος αὐτοῦ πραθῆναι καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὰ τέκνα καὶ πάντα ὅσα εἶχεν, καὶ ἀποδοθῆναι; *Vulg* cum autem non haberet unde redderet iussit eum dominus venundari et uxorem eius et **filios** et omnia quae habebat et reddi; BWuj A gdy nie miał skąd oddać, kazał go Pan jego zaprzedać, i żonę jego i **dzieci**, i wszystko co miał, i oddać.

Mając to na względzie, domniemywać można, że wprowadzenie do przedstawionych wcześniej kontekstów biblijnych BWuj takich polskich ekwiwalentów greckich παιδίον, παῖς, τεκνίον, τέκνον czy łacińskich *filius*, *puer*, które wskazują na płeć, było świadomym działaniem translatorskim prowadzącym do swojego rodzaju maskulinizacji przekazu biblijnego. Ze względu na sprofilowanie semantyczne oryginalnego przekazu biblijnego najbardziej jaskrawym tego przykładem są w BWuj ekwiwalenty występującego zawsze w liczbie mnogiej greckiego wyrażenia τέκνα τοῦ Θεοῦ ‘dzieci Boga; dzieci Boże’, w teologii chrześcijańskiej mające charakter soteriologiczny³⁹. W *Vulg* jego odpowiednikiem jest wyrażenie *filii Dei* lub wyjątkowo *nati Dei*. W BWuj greckie τέκνα τοῦ Θεοῦ czy łacińskie *filii Dei*, *nati Dei* zawsze przybiera postać *synowie Boży*. W NTWuj jest podobnie, z wyjątkiem Flp 2, 15, gdzie Jakub Wujek wprowadził wyrażenie *działki boże*. Ten szczegół dowodzi, że w BWuj doprowadzono do ujednolicenia polskich odpowiedników greckiego τέκνα τοῦ Θεοῦ (zrobił to albo sam Wujek, albo komisja cenzorska).

Tego typu maskulinizacja przekazu biblijnego zapewne była wyrazem ówczesnego systemu wartości — dla ludzi tamtego czasu większe znaczenie ze względów kulturowych, prawnych i obyczajowych miało potomstwo płci męskiej. Sam zabieg hiponimizacji w przekładzie z *Vulg* mógł być usprawiedliwiany względami filologicznymi — niejednoznacznością semantyczną łacińskich *filius* i *puer* użytych w liczbie mnogiej. Podobny stan rzeczy panuje w BBrz — i tutaj tłumacze posłużyli się połączeniem *synowie boży* (z jednym wyjątkiem — Rz 8, 16, gdzie mamy *dzieci boże*). Od takiego ekskluzywizmu motywowanego kulturowo odchodzi Daniel Mikołajewski, wprowadzając do BGd jako odpowiedniki greckiego wyrażenia τέκνα τοῦ Θεοῦ obok wyrażenia *synowie Boży* (np. J 1, 12)⁴⁰:

GPNT ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ; *Vulg* quotquot autem receperunt eum dedit eis potestatem **filios Dei** fieri his qui credunt in nomine eius; BWuj A ilekolwiek ich przyjęli go,

³⁹ „Dzieciństwo Boże [...] występuje w Nowym Testamencie w ścisłym, a nie przenośnym sensie tego określenia. Wyznaczają go dwa główne momenty: 1. Dopuszczenie do uczestnictwa w Boskiej naturze [...], za sprawą Jezusa Chrystusa [...]. 2. Udział w eschatologicznym, oczekiwanym, zbawczym darze dzieciństwa Bożego” (Widła 2003: 63).

⁴⁰ *Synowie boży* BBrz, NTWuj. Także *synowie boży* BWuj, BGd, BBrz, NTWuj (J 11, 52).

dał im moc, aby się stali **synami Bożemi**, tym, którzy wierzą w imię jego; *BGd* Lecz którzykolwiek go przyjęli, dał im tę moc, aby się stali **synami Bożymi**, to jest tym, którzy wierzą w imię jego.

dużo częściej wyrażenia ambiwalentne pod względem płci:

a) *dzieci Boże* (Rz 8, 16)⁴¹

GPNT αὐτό τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν ὅτι ἐσμεν **τέκνα θεοῦ**; *Vulg* ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro quod sumus **fili Dei**; *BWuj* Abowiem ten duch świadectwo daje duchowi naszemu iż jesteśmy są **synami Bożemi**; *BGd* Tenże duch poświadcza duchowi naszemu, iż jesteśmy **dziećmi Bożymi**.

b) *dziatki Boże* (Rz 8, 21)⁴²

GPNT ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν **τέκνων τοῦ θεοῦ**; *Vulg* quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriae **filiorum Dei**; *BWuj* Bo i samo stworzenie będzie wyswobodzone z niewolstwa skażenia, na wolność chwały **synów Bożych**; *BGd* Pod nadzieją, że i samo stworzenie będzie uwolnione z niewoli skażenia na wolność chwały **dziatek Bożych**.

c) *dzieci miłe, naśladowcy Boży* (Ef 5, 1)⁴³

GPNT γίνεσθε οὖν **μιμηταὶ τοῦ θεοῦ** ὡς τέκνα ἀγαπητά; *Vulg* estote ergo **imitatores Dei** sicut **fili** carissimi; *BWuj* Bądźcież tedy **naśladowcami Bożymi**: jako **synowie** namilsi; *BGd* Bądźcież tedy **naśladowcami Bożymi**, jako **dzieci** miłe.

Jak się wydaje, Mikołajewski w swoich wyborach leksykalnych kierował się chęcią oddania w języku polskim możliwie wiernie oryginalnego sensu przekazu nowotestamentowego. Greckie **τέκνα τοῦ Θεοῦ** jest ambiwalentne pod względem płci.

W *BWuj* nieuzasadnionej kontekstowo hiponimizacji podlegają tylko niektóre ekwiwalenty czterech greckich leksemów z pola semantycznego DZIECKO: *παῖδιον*, w *Vulg* reprezentowane przez *puer*, *filius*, a w *BWuj* przez *chłopię*, *syn*, *synaczek*, *synowski* (ich odpowiednikami w przekładach protestanckich są *dziateczki*, *dziatki*, *dzieci*, *dziecię*, *dziecinny*); *παῖς*, w *Vulg* reprezentowane przez *puer*, *filius*, a w *BWuj* przez *pacholę*, *syn* (ich odpowiednikami w przekładach protestanckich są *dzieci*, *dziecię*); *τεκνίον*, w *Vulg* reprezentowane przez *filius*, a w *BWuj* przez *synaczek* (ich odpowiednikami

⁴¹ Synowie boży NTWuj — dzieci boże BBrz. Ponadto synowie boży BWuj, NTWuj, BBrz — dzieci boże BGd (Rz 8, 17).

⁴² Synowie boży BBrz, NTWuj. Też synowie boży BBrz, BWuj — dziatki boże NTWuj, BGd (Flp 2, 15); synowie boży BBrz, NTWuj, BWuj — dziatki boże BGd (1J 3, 1); synowie boży BBrz, NTWuj, BWuj — dziatki boże BGd (1J 3, 2); synowie boży BBrz, NTWuj, BWuj — dziatki boże BGd (1J 3, 10a); synowie boży BBrz, NTWuj, BWuj — dziatki boże BGd (1J 5, 2).

⁴³ BBrz, NTWuj: synowie boży.

w przekładach protestanckich są *dziateczki, dziatki*); τέκνον, w Vulg reprezentowane przez *filius*, a w BWuj przez *syn, synowski* (ich odpowiednikami w przekładach protestanckich są *dziatki, dzieci, dziecię, potomstwo*). W większości przypadków dystrybucja tych ekwiwalentów w NTWuj i BWuj jest identyczna, choć zdarzają się odstępstwa — w NTWuj, wcześniejszym przekładzie Wujka, sporadycznie pojawiają się leksemy ambiwalentne pod względem płci, a mianowicie τέκνιον — *dziatki NTWuj, synaczek BWuj* (J 13, 33); τέκνον — *dziatki NTWuj, syn BWuj* (Mt 22, 24; Łk 19, 44; Łk 23, 28; 1Kor 4, 14; 2Kor 12, 14a; 2Kor 12, 14b; Ef 6, 1; Ef 6, 4; Kol 3, 20; Ga 4, 28; 1Tes 2, 7; 1Tes 2, 11; 2J 1, 4; Flp 2, 15); *syn BWuj — dzieci NTWuj* (Kol 3, 21; 1Tm 5, 4; Ap 2, 23). Stan panujący w BWuj jest więc efektem emendacji ujednolicających, które doprowadziły do maskulinizacji oryginalnego greckiego przekazu nowotestamentowego, czego najjaskrawszym przykładem są ekwiwalenty greckiego wyrażenia τέκνα τοῦ Θεοῦ.

Wykaz skrótów

- BBrz: *Brester Bibel 1563*, t. 1–2, oprac. H. Rothe, F. Scholz, Ferdinand Schöningh Verlag, Paderborn–München–Wien–Zürich 2001.
- BGd: *Biblia Święta, to jest Księgi Starego i Nowego Przymierza z żydowskiego i greckiego języka na polski pilnie i wiernie przetłumaczone*, przekł. Daniel Mikołajewski, Gdańsk 1632.
- BWuj: *Biblia, to jest Księgi Starego i Nowego Testamentu, według łacińskiego przekładu starego, w Kościele powszechnym przyjętego, na polski język znowu z pilnością przełożone, z dokładaniem tekstu żydowskiego i greckiego i z wykładaniem katolickim trudniejszych miejsc do obrony wiary świętej powszechnej przeciw kacerztwom tych czasów należących [...]*, przekł. Jakub Wujek, Kraków 1599.
- GPNT: *Grecko-polski Nowy Testament. Wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi*, oprac., przekł. R. Popowski, M. Wojciechowski, Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, Warszawa 1995.
- NTWuj: *Nowy Testament Pana Naszego Jezusa Chrystusa, znowu z łacińskiego i greckiego na polskie wiernie a szczyrze przełożony [...]*, przekł. Jakub Wujek, Kraków 1593.
- SPXVI: Mayenowa M.R., Peplowski F. (t. 1–34), Mrowcewicz K., Potoniec P. (od t. 35, do hasła Rowny) (red.), *Słownik polszczyzny XVI w.*, Ossolineum, Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa 1966–2012.
- Vulg: *Biblia Sacra Latina ex Biblia Sacra Vulgatae Editionis Sixti V. et Clementis VIII*, Bagster, London 1977.

Literatura

- Czerniatowicz J., 1969, *Niektóre problemy naukowe grezystyki w pracach biblistów polskich XVI i XVII wieku*, Ossolineum, Wrocław.
- Frick D.A., 2001, *The Brest Bible of 1563: Translators, Sponsors, Readers. Die Brester Bibel. Kulturgeschichtliche und sprachliche Fragen der Übersetzung*, w: *Brester Bibel 1563*, t. 2: *Księgi Nowego Testamentu. Kommentare*, oprac. H. Rothe, F. Scholz, Ferdinand Schöningh Verlag, Paderborn–München–Wien–Zürich, s. 1661–1703.
- Glare P.G.W. (red.), 2012, *Oxford Latin Dictionary*, t. 1: A–L, t. 2: M–Z, Oxford University Press, Oxford.
- Kossowska M., 1968, *Biblia w języku polskim*, t. 1, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań.
- Kossowska M., 1969, *Biblia w języku polskim*, t. 2, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań.
- Krzysztofiak M., 1999, *Przekład literacki a translatoologia*, Wydawnictwo Uniwersyteckie Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań.
- Kwilecka I., 2001, *Die Brester Bibel. Kulturgeschichtliche und sprachliche Fragen der Übersetzung*, w: *Brester Bibel 1563*, t. 2: *Księgi Nowego Testamentu. Kommentare*, oprac. H. Rothe, F. Scholz, Ferdinand Schöningh Verlag, Paderborn–München–Wien–Zürich, s. 1485–1660.
- Kwilecka I., 2003, *Studia na staropolskich przekładach Biblii*, Wydawnictwo Uniwersyteckie Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań.
- Lisowski T., 2010, *Sola Scriptura. Leksyka Nowego Testamentu Biblii gdańskiej (1632) na tle porównawczym. Ujęcie kwantytatywno-dystrybucyjne*, Wydawnictwo Rys, Poznań 2010.
- Lisowski T., 2017, *Ekwiwalenty greckich leksemów z pola semantycznego DZIECKO: παιδίον, τέκνιον oraz τέκνον jako form adresatywnych w polskich przekładach Nowego Testamentu tradycji protestanckiej*, w: *Współczesny i dawny obraz dziecka w języku*, red. L. Mariak, J. Rychter, volumina.pl, Szczecin, s. 115–125.
- Metzger B.M., Ehrman B.D., 2005, *The Text of the New Testament: Its Transmission, Corruption and Restoration*, Oxford University Press, Oxford 2005.
- Pietkiewicz R., 2004, *Biblia Tysiąclecia w tradycji polskiego edytorstwa biblijnego*, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu, Wrocław.
- Popowski R., 1995, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu. Wydanie z pełną lokalizacją greckich haseł, kluczem polsko-greckim oraz indeksem form czasownikowych*, Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, Warszawa.
- Sipayłło M., 1934, *W sprawie genezy Biblii gdańskiej*, „Reformacja w Polsce” 6, s. 144–151.

- Smereka W., 1966, *Wstęp*, w: *Nowy Testament w przekładzie ks. dra Jakuba Wujka T. J. z r. 1593*, Polskie Towarzystwo Teologiczne, Kraków, s. VII–XLVIII.
- Walczak B., 2017, *Historyk języka o dzieciach, dziecięciu i dziecku*, w: *Współczesny i dawny obraz dziecka w języku*, red. L. Mariak, J. Rychter, volumina.pl, Szczecin, s. 339–346.
- Widła B., 2003, *Słownik antropologii Nowego Testamentu*, Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, Warszawa.

Streszczenie

Hiponimizacja polskich ekwiwalentów greckich leksemów z pola semantycznego DZIECKO w Nowym Testamencie Biblii Jakuba Wujka (1599)

W Nowym Testamencie *Biblii* Jakuba Wujka (1599) nieuzasadnionej kontekstowo hiponimizacji podlegają niektóre ekwiwalenty ambiwalentnych pod względem płci greckich leksemów z pola semantycznego DZIECKO: *παῖδιον, παῖς, τεκνίον, τέκνον*. Ich polskimi ekwiwalentami są wskazujące na płęć leksemy: *chłopię, pacholę, syn, synaczek, synowski*. Taka hiponimizacja prowadzi do maskulinizacji oryginalnego greckiego przekazu biblijnego, odzwierciedlającej ówczesny system wartości i usprawiedliwionej względami filologicznymi (oddziaływanie wzorca łacińskiej *Wulgaty*). Jej jaskrawym przykładem jest wyrażenie *synowie boży*, ekwiwalent greckiego wyrażenia *τέκνα τοῦ Θεοῦ*. Podobny stan rzeczy panuje w Nowym Testamencie *Biblii brzeskiej* (1563) oraz w większości przypadków w *Nowym Testamencie* w przekładzie Jakuba Wujka (1593). Natomiast w Nowym Testamencie *Biblii gdańskiej* (1632) jej tłumacz, Daniel Mikołajewski w większości przypadków wprowadza wyrażenia *dziatki boże, dzieci boże, dzieci miłe, naśladowcy boży*, które semantycznie są bliższe sensowi oryginału.

Słowa kluczowe: tłumaczenia Biblii, przekaz biblijny, ekwiwalencja semantyczna, hiponimizacja, maskulinizacja

Summary

Hyponymization of Polish equivalents for Greek lexemes from the semantic field CHILD in the New Testament of the Bible of Jakub Wujek (1599)

In the New Testament of the *Bible* by Jakub Wujek (1599) some equivalents of Greek lexemes from the semantic field CHILD, i.e. *παῖδιον, παῖς, τεκνίον, τέκνον*, that are semantically ambivalent in terms of the gender, are subject of unjustified contextually hyponymization. Their Polish equivalents *chłopię, pacholę, syn, synaczek, synowski* depicts the male gender. That hyponymization takes effect in the viralization of the authentic Greek biblical sense in Polish. That semantical shift reflects a system of values of that times, and could have been justified by philological reasons since the Latin Vulgate was a primary rendering source text for Jakub Wujek. An expression *synowie boży* rendered for a Greek *τέκνα τοῦ Θεοῦ*, is an extreme example of the that kind of viralization. The similar state of affairs

rules in the New Testament of the *Protestant Brest Bible* (1563) and in most cases in earlier rendering of the *New Testament* by Jakub Wujek (1593). However in the New Testament of the *Gdansk Bible* (1632) rendered by Daniel Mikołajewski in most cases ambivalent in terms of gender expressions: *dziatki boże*, *dzieci boże*, *dzieci miłe*, *naśladowcy boży* are implemented. Thanks to that they are closer semantically to meaning of the Greek original text.

Key words: rendering of the Bible, transmission of the biblical sense, semantical equivalence, hyponymization, viralization